

A VIII. Nemzetközi Könyvfesztivál Könyvtáros Klub programjáról

E sorok írója, mint egyébként szinte mindenki, már kezdetben lelkesen és igen nagy örömmel fogadta és kommentálta a Nemzetközi Könyvfesztivált magát is, a keretei közt megrendezett, külön színpolttá és alapvető fontosságúvá vált Könyvtáros Klub programjait is. Mikor is? Immáron csaknem évtizede, hisz ezidén már a nyolcadik fesztiválon vehetett részt minden érdeklődő, akik közt feltalálhatók voltak – idén is – a hazai könyvtári–könyvtárosi élet nagyjai és kicsinyei egyaránt, a VIP-es személyiségek csakúgy, mint a „közkatonák” (akikről persze nemcsak illik, de szükséges is Petőfi szellemében gondolkodnunk, még akkor is, ha magunk is közéjük tartozunk vagy szeretnénk tartozni), meghozzá korántsem csupán a fővárosiak (akik néhány buszmegállónyi kell hogy utazzanak a helyszínre), hanem – igen nagy számban, impozáns „sereglésben” (ahogy Ady is, Mécs László is írta-mondotta volt) – a vidékiek is (akiken nem látszott a megtett száz kilométerek száma, fáradtsága). Hagyománnyá, tradícióvá, igazi „seregszemlévé” vált immár a Nemzetközi Könyvfesztivál Könyvtáros Klubjának programja, rendezvényei, összejövetelei. Idén sem kellett csalódnunk, idén is megkaptuk mindazt, amit vártunk, pedig sokat és sokfélét vártunk. A program lendülete nem hagyott alább, úgy tűnik, vannak még benne tartalékok, nem szükséges még elgondolkodni azon, miként kellene fel- és megújítani, jó ez így, ahogy van. („Csak így, ahogy vagytok” – ahogy a „lovisek” szokták volt kiáltani, és ahogy a két „lovisek” klasszikus kötetcímbe is emelte – anno.) A program- és rendezvénysorozat idén is páratlanul gazdagnak bizonyult. A szónak abban az értelmében is, hogy színes, változatos, meglepően és egészségesen „tarka” volt, de úgy is, hogy az egyes műsorszámok szinte kergették egymást; aki az egyiket részt vett, sokszor már nem volt érdemes elindulnia egy másikra, hisz az rég megkezdődött, tán már a vége felé is haladt közben. Nehezen hihető, hogy akadt igazi könyvtáros, aki ne talált volna eminenter az ő érdeklődésére számító, szinte személyesen neki, hozzá szóló műsorszámra, előadásra, konferenciára, összejövetelre. Hisz – még felsorolni is nehéz – volt szó a Kongresszusi Központban az Országos Széchényi Könyvtár új integrált rendszeréről, a „háló” feltalálható tudományos kommunikációk csínjairól-bínjairól, az új elektronikus szolgáltatásokról, a Könyvtárellátó kínálatáról, arról, hogy „Szükségünk van-e a nemzeti művelődés stratégiájára?”, az Olvasás Évének mibenlétéről és jelentőségéről, arról, hogy mi a viszony elektronikus könyvtár és kulturális örökség között, hogy hogyan alakult, alakul az olvasáskultúra az európai kultúrában, miként kell felfogni a könyvtárost mint információbrókert, mi a helyzet a térítéses információszolgáltatással, elképzelhető-e (igen, jegyezzük meg lakonikusan) a MOKKA-rendszer Corvina alapon; arról, hogy hatalom-e a tudás?, hogy miben áll az Országgyűlési Könyvtár (új) programja, mik a Műszaki Könyvkiadó újdonságai, eszik-e vagy isszák az „e-könyvet” és az „e-

könyvkiadást”, hogy milyen is „egy éjszaka a könyvtárban”, hogy miként szerepel az informatika és a könyvtárhasználat a kerettantervekben, stb., stb., stb. (A sa-
többik nem henyéségből zárják a prousti – nem szépségű, de hosszúságú – mondatot, hanem egzakt jelölésként: még sokáig sorolhatnánk a Program program-
pontjait.)

Beszámolni erről a csodás kavalkádról persze nem lehet, tán nem is érdemes. Hisz az új információk java előbb-utóbb – többek közt a 3K hasábjain is – eljut az érdeklődőkhöz, ha azoknak épp nem volt módjuk elkirándulni a Kongresszusi Köz-
pontba. De azért is felesleges lenne e buzgalom, mert egyszerűen lehetetlen vissza-
adni nemcsak az elhangzottak (előadások, bemutatások, viták, hozzászólások, ki-
egésztések, ötletbörzék stb.) mérhetetlen sokaságát, de azt a hangulatot is, amely
pedig szerves része a kongresszusi légkörnek, amely akusztikát és perspektívát ad
az elmondottaknak, értelmezi is, árnyalja is őket. De persze más akadály is van az
akár viszonylagos teljességű beszámolóknak is. Az egyik a beszámoló személy kor-
látai: nem lehet(ett) mindenütt ott. A másik épp e programok spontaneitása, oldott-
sága, „élőszóbelisége”, a helyhez-alkalomhoz való adekvátság, amely azonban ép-
pen nem kedvez az írásos rögzítésnek. Az egyik legfontosabb program (*Olvasáskul-
túra az európai kultúrában. Az olvasás művelődéstörténeti vetülete. Magyarország
Európában – Európa Magyarországon*) két előadója közül az egyik, *Bánhegyi B.
Miksa* bencés atya (és könyvtáros, a Pannonhalmi Apátság könyvtárának vezetője)
írott szöveggel érkezett, amelyet persze elkérhettünk tőle, és közöljük is a 3K jelen
számában. A másik azonban, *Monok István*, az OSZK főigazgatója, parányi cetlivel
szerelkezett fel mindössze, azon is (megmutatta nekem, láttam), három szó állott
leírva. Ebből kerekített azután Monok István nagyelőadást, mintegy mellesleg arra
is sort bírván keríteni, hogy az újpozitivizmus *teljes* forrásanyagra támaszkodó le-
geslegújabb módszereiből nyújtson ízelítőt, egészen új típusú képét adva a korauj-
kori Magyarország olvasáskultúrájának. Más esetben más gátak, akadályok mered-
tek elénk. A Könyvtárosok kézikönyve második kötetének bemutatása kapcsán mind
a megszólaltatott szerzők, mind a beszélgetést, „moderálót” *Dippold Péter*, a Könyvtári
Intézet igazgatója szájából igen sok érdekesség elhangzott. Ezek java részét haszno-
sította, idézte, utalt rájuk a kötet recenzense, *Berke Barnabásné*, akinek írását
(esszéjét) a kézikönyvről a 3K olvasói már ismerik (ld. 3K 2001. májusi szám).
Hál’ Istennek *Kocsy Anikónak* (OSZK) az ezredforduló szépfolyóiratairól, hetilap-
jairól szóló előadását megkaphattuk (e számunkban olvasható többszörös konnotá-
ciójú, új címen: *Az a szépséges időszakai sajtó!*).

Kissé részletesebben szólhatunk – a moderátor *Bartos Éva* jóvoltából – *A tudás –
hatalom* című programpontról.* Ennek bevezetéseként a moderátor a címnek vá-
lasztott szállóige értelmezését, aktuális üzenetét igyekezett megfejteni, melyre,
mint szellemi fonalra, felfűzhetőek voltak a délutáni program előadásai. *László Er-
vinnek*, a Toscanában élő magyar származású ökofilozófusnak (aki a Könyvfesztí-
váln maga is dedikált) a gondolatait hívta segítségül, hogy a 21. századi ember
tudásának tartalmát körvonalazza. László Ervin véleménye szerint a természettu-
dományok fejlettebb világgépet adnak ma, mint a társadalomtudományok egy ré-
sze. A természettudományos kutatásokból tudunk ma sok mindent, ami alapjaiban
változtatja meg ismereteinket az emberről. Ezekre építve egy új tudatosságról be-

* *A Magyar Periodika Kör minden évben nagy érdeklődést keltő, keltett műsoráról van szó.*

szél, a plenáris tudatról, melynek lényege, hogy az emberiség végre felismerje és átérezze a világ egységét, hogy mennyire egymásra vagyunk utalva, s csak a felelősségtudat jelenthet perspektívát számunkra. A legfontosabb célunk az emberek gondolkodásmódjának a megújítása kell legyen. Nem elegendő, hogy az új technikai vívmányok következtében felgyorsult a kommunikáció, a mondandónak is meg kell újulnia, s ő képesnek tartja az emberiséget egy újfajta tudatosság és egy újfajta etika elsajátítására.

Ezek után, természetesen, egy természettudós, *Zombori Ottó* csillagász volt az első előadó. A szó legjobb értelmében vett ismeretterjesztő előadása tudománytörténeti hitelességgel követte végig az embernek a táguló világegyetemre irányuló kíváncsiságát s az arról megszerezhető és megszerzett tudását. A tudományos kutatáshoz és az eredmények felhasználásához nélkülözhetetlen nyitottság mellett az emberi tisztességet is általánosan követelményként fogalmazta meg.

A kozmikus káprázat után a német *Karen Heyden-Nakhal*, a Swets Blackwell termékmenedzsere szerény mosollyal beszélt arról az elképesztő fejlődésről, amely cégüknél az utóbbi években történt. A magyar könyvtárak nagyjából egy évtizede ismerték meg az akkor Swets és Zeitlinger elnevezésű folyóirat-előfizetési ügynökséget, mely már 1989-ben is igen magas szintű automatizált szolgáltatási rendszerrel működött. A hozzájuk kapcsolódó könyvtárak elektronikusan rendelhettek, reklamálhattak, adatot kereshettek adatbázisában, a DATA-SWETS-ben, mely akkor negyvenezer kiadó adatait és 105 ezer folyóirat teljes bibliográfiai leírását tartalmazta. Ám ez csak a kezdet volt. 1993-ban a cég bevezette a SwetScan névre keresztelt szolgáltatását, a tudományos folyóiratok tartalomjegyzékéről szóló friss tájékoztatást, melynek segítségével szinte a megjelenéssel egyidőben megbízható pontossággal lehetett tájékozódni a folyóiratok tartalmáról. 1994-ben újabb szolgáltatással, a SwetsDoc-kal bővült a rendszer. Ez a könyvtárak számára lehetővé tette másolatok megrendelését az eredeti dokumentumokról. A kilencvenes évek vége felé megjelent a SwetsNet, melynek révén a korábbi tizenégyezer folyóirat tartalomjegyzéke mellett hozzáférhetővé váltak elektronikus folyóiratok is.

A tavalyi évben történt az igaz nagy léptékváltás: a világ két vezető folyóirat-ügynöksége, a Swets Subscription Service és a Blackwells Information Services egyesült, és Swets Blackwell néven folytatta működését. Közös információs bázist hoztak létre az egész világon működő könyvtárak és információs szakemberek ellátására. A két szolgáltatás egyesítésével a felhasználók hatvanöt kiadótól származó, több mint háromezer-kétszáz folyóirat teljes anyagához férhetnek hozzá az interneten. A SwetsnetNavigator adatbázisában a teljes szövegű dokumentumok öt évre visszamenőleg megtalálhatók. A DataswetsConnect szolgáltatás segítségével a megrendelők beláthatnak a belső bibliográfiai és rendelkezéssel adatbázisba, figyelemmel kísérhetik, hogy mi történik a rendeléseikkel, hogyan áll a számlájuk.

S végül: 2000 decemberében a Swets Blackwell a folyóirat-ügynökségek közül elsőként csatlakozott a CrossRef rendszerhez, így hozzáfér, s megrendelőit is hozzá tudja juttatni azokhoz a folyóiratokhoz is, amelyek a saját adatbázisában nincsenek meg.

Szédítő méretek és távlatok: a lehetőségeiket még elvileg is nehéz átlátni!

A fantasztikus fejlődés megértéséhez csak a rendszerszemlélet segít és az, ha szerény megrendelőként módunk van belekóstolni legalább. *Fonyó Istvánné* információi szerint Magyarországról huszonnégy felsőoktatási és akadémiai könyv-

tár a szolgáltatás előfizetésére konzorciumot hozott létre 1999-ben (gesztorintézmény a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtára), és az OTKA pályázati támogatással 2000-ben és szerencsére 2001-ben is megrendelői és élvezői lehetnek a nagyszerű szolgáltatásnak.

A rendkívül érdekes előadás után már alig maradt idő a harmadik programpontra, *Bobokné Belányi Beáta* könyvének bemutatására, mely a tudásalapú társadalom kialakításában kiemelt fontosságot tulajdonít a könyvtáraknak. A kötet kulcsszavai, vezérlő motívumai a rendszerszemlélet, az érték és a minőség. A „Kultúrmenedzsment könyvtári és információs szervezetek vezetőinek” című, szakterületünkön némileg hiánycikknek számító munka elkészültét és megjelenését a jelenlévők nevében örömmel üdvözölte *Billédiné dr. Holló Ibolya*, aki a rövid interjúban a szerző beszélgetőpartnere volt. Mivel Bobokné Belányi Beáta könyvének zárófejezete éppen a délutáni program megnyitójában már idézett László Ervin eszmeiségéhez tér vissza, és annak örök emberi értékeket megtestesítő gondolkodásmódját fogadja el erkölcsi alapnak, azt mondhatjuk: ez a program pont érdekes szellemi körutazás, kerek egész élményt nyújtó műsor volt. (Bobokné Belányi Beáta könyvét a 3K c számának KÖNYV rovatában ismertetjük.)

Szóval, ha csak ízelítőt, ha csak morzsákat is, valamit nyújthattunk, nyújtani véltünk a 3K olvasóinak. És bizonyosak vagyunk abban is, utaltunk is már rá, hogy nem vessz el az sem, ami most, ezúttal ki- és elmaradt. Az előadók, hozzászólók, vitatkozók előbb vagy utóbb nyilván írásba (is) fogják foglalni jól kiértelt gondolataikat, ötleteiket, információikat. Hisz, à la Bulgakov, nyilván nemcsak a kéziratok nem égnek, éghetnek el, az élőszó is halhatatlanná válik, válhat, ha volt igazán érdemi, kemény magja, üzenete. Márpedig a közölt anyagok tanúsítják a nem közöltek „névében” is: bizony volt. Ezért is tartjuk igen-igen fontosnak a Fesztivál Könyvtáros Klubját, annak idei programját is. (VK)

A bencés monostorok olvasáskultúrája a középkorban

A művelődéstörténetben ma már szinte közhelynek számít arról beszélni, hogy a középkor Európájának kultúráját döntő módon Nursiai Szent Benedek Regulája, illetve az e szerint a Regula szerint élő monostorok életformája határozta meg. A szinte kizárólagos érvényű Regula a 800-as évektől a kolduló rendek megjelenéséig volt általánosan uralkodó, de éppen ezekben a századokban alakultak ki a későbbi Európát alkotó államok akár a Római Birodalom határain belül, akár azokon kívül, mint Magyarország. Természetesen a keleti egyházhoz tartozó új államok is beletartoztak ebbe a kultúrába, de esetükben az mégis más színezetet kapott a bizánci egyháztól, mint a nyugati keresztény kultúra. A benedeki regula viszont, illetve az abból táplálkozó életforma még szorosabb kapcsolatban állt a keleti szerzetességgel, hiszen a Regula is hivatkozik „Szent Vazul Atyánk”, azaz Nagy Baszileiosz tanítására.

A magyarországi kultúrának a bencés szellemiségű szerzetességgel való kapcsolatára nagyon jellemző példákat vonultatott fel a Pannonhalmán rendezett kiállítás: 1996-ban a Mons Sacer – Pannonhalma 1000 éve, jelenleg pedig a Paradisum plantavit címet hordozó kiállítás a középkori Magyarország bencés monostorairól.

Rövid referátumunkban ennek a kultúrának egy kis szeletével kívánunk foglalkozni, az olvasás kultúrájával. Természetesen ahogy másban sem, ebben sem hozott forradalmi újítást Benedek tanítása, hiszen a könyv és az olvasás ugyanúgy jelen volt a görög-római kultúrában, mint a keresztény egyházban és abban a világban, amelyben ez született, a zsidó vallásban.

Mégis új és jelentős Benedeknek az olvasással kapcsolatos minden rendelkezése. Hiszen akkor tette monostorait az írás és olvasás otthonává, amikor a népvándorlás új, Európába törekvő népei magas szintű, de döntően nem írásos kultúrát hoztak a Római Birodalom volt provinciáiba, illetve a limeseken kívül eső területekre.

A Regulában az olvasásnak két fajával találkozunk: a közös olvasással vagy másként felolvasással és az egyéni olvasással.

A felolvasás legfőbb alkalmá az imateremben végzett zsolozsma volt. Hétköznapokon három olvasmányt olvastak fel a Szentírásból és az egyházatyák műveiből, vasár- és ünnepnapokon háromszor négy olvasmány hangzott el, ezekhez járult még az apát által felolvasott evangéliumi szakasz. A többi imaórában az általában rövid olvasmányt könyv nélkül mondta el a fölolvadó.

A közösségi olvasás második fontos helye az ebédlő (refektórium), ahol a testvérek közös étkezése alatt végig olvastak. A zsolozsmán és étkezésen kívüli harmadik alkalom pedig a napirendben előírt, az esti imaórát (Vesperás) vagy a vacsorát követő közösségi együttlét, amely felolvasással telt, és egészen a befejező imaóra (kompletórium) kezdetéig tartott.

Nyári időben 10 órától a Sexta elimádkozásáig, azaz délig volt kötelező a szerzetesek számára az egyéni olvasás, télen pedig reggel nyolc óráig. A nagyböjti időt kivéve – arra külön szabályok érvényesek – ebéd után pihenőt ír elő a Regula, azonban „ha valaki olvasni akar, akként olvasson magában, hogy mást ne zavarjon”. Vasárnaponként a testi munka helyét is teljesen az egyéni olvasás foglalja el, kivéve természetesen azokat, akik a közösséget szolgáló munkára vannak rendelve.

Ha nehéz is pontosan meghatározni az olvasás napi összes idejét, a monostorok lakói biztosan naponta több órán át hallgattak fölolvadást, illetve olvastak ők maguk.

Természetesen fölmerül a kérdés: mit olvashattak és mit nem olvashattak a szerzetesek. A Regula 9. fejezete egészen pontos választ ad a kérdésre: „Olvassák ... mind az Ó-, mind az Újszövetség isteni tekintéllyel bíró könyveit és azok magyarázatait, melyeket a neves és igazhitű katolikus szentatyák készítettek.” Ezek voltak a zsolozsma olvasmányai. Az esti fölolvadáson Cassianus Collationes (Beszélgetések) című műve, a Vitae Patrum (Az Atyák élete), esetleg valami más könyv szerepelt, amin épültek a hallgatók. A Regula egy más helyen cím szerint megemlíti még Benedek Baszileiosz Reguláját, illetve a szerző nélküli Instituta vagy Institutiones című munkát, a címet talán szerzetesi rendtartás szóval lehetne magyarrá fordítani.

A hit védelmében természetesen alkalmaz Nursiai Benedek cenzúráját, amikor nem engedi meg a monostorokban az eretnek tanítások olvasását vagy fölolvadását. Viszont szerepel egy másik tiltás is: vacsora után, azaz lefekvés előtt ne olvassák a

Heptateuchust, sem pedig a Királyok könyvét, vagyis az ószövetségi Szentírás sok véres eseményt tárgyaló történeti könyveit, mert a gyenge lelkeknek nem lesz hasznára, ha ebben az időben a Szentírásnak ezeket a könyveit hallgatják. De más időben (vagyis az éjszakai zsolozsmán, amely után már nem feküdtek le a szerzetesek) ezeket is olvassák. Talán nem tévedünk, ha ebből a tiltásból a szerző, Benedek lélektani ismereteire következtetünk.

Mindenképpen olyannak kell lennie a felolvasandó szövegnek, amelyen „épülnek a hallgatók”. Persze ez nem csupán az olvasásra kijelölt szövegtől függ, hanem attól is, hogy ki olvas föl, ezért olvashatjuk ezt a kritériumot a felolvasó kiválasztásánál: „Csak olyanok olvassanak, akik a hallgatók épülésére szolgálnak – qui aedificant audientes.” Mivel ennyire fontos a felolvasó személye, csak az olvashat, aki meg tud felelni ennek a feladatnak, s akinek éppen ezért az apát megparancsolja. Az szinte természetesnek tűnik ezek után, hogy nem olvashat az a szerzetes, akinek bármilyen büntetése van, például el van tiltva a közös asztaltól.

Viszont az, aki megbízást kapott az olvasásra, kell, hogy tudatában legyen az ezzel a feladattal járó felelősségének. A könyv, helyesebben a felolvasandó szöveg iránti tiszteletet fejezi ki már az is, hogy az imateremben közepén, egy állványra helyezett könyvből kellett felolvasniok a szerzeteseknek. Az olvasás és az olvasott szöveg iránti tiszteletet Benedek a Regula 47. fejezetében három magatartásformával fejezi ki: a felolvasónak feladatát alázattal, komolysággal és szent félelemmel kell végeznie: humilitate, gravitate et tremore. A humilitas azt szolgálja, hogy a felolvasó tudja, ő csak eszköz a könyv mondanivalójának közvetítésében; a gravitas adja az ünnepélyességet, a kimértséget, a színészkedés és a tréfálkozás elkerülését; a tremor, a reszkető félelem pedig az ember gyöngeségét fejezi ki a feladat súlyával szemben.

Benedek az olvasást, amelynek minden tekintetben ilyen nagy jelentőséget tulajdonít, az imádság és a munka mellé helyezi. Ha nem kötelezne bennünket is a gravitas, a bencéseknek tulajdonított jelszót: Ora et labora! megtoldanánk ezzel az imperatívusszal: Lege! Ora, labora et lege! Imádkozz, dolgozz és olvas! „A tétlenség, mondja Szent Benedek, a lélek ellensége. Ezért a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak testi munkával, más órákban pedig szent olvasmányokkal.”

Aki nem olvas vagy nem szeret olvasni, azt a rendalapító Benedek súlyos jelzőkkel illeti: acediosus, desidiosus, negligens, sibi inutilis, magyar megközelítésben: rest a jóra, lusta és semmittevő, hanyag és még önmagának is haszontalan. Nem teszi hozzá a Regula, de ez az utolsó jelző értelmileg kiegészíthető a következőkkel: ha önmagának haszontalan, akkor még inkább haszontalan a közösség számára; ha olvasunk, hasznos tagjai vagyunk közösségünknek, ha nem olvasunk, haszontalanok. Ezért a csendes olvasás idején egy idősebb testvér körüljár a monostorban, ellenőrzi, hogy nincs-e olyan szerzetes, aki olvasás helyett henyél vagy pletykál (vacat otio aut fabulis), aki nem akar vagy nem tud olvasni, végül aki másokat is zavar az olvasásban.

Talán a Regulának egy, a lectio szóhoz tett jelzőjével lehet kifejezni összefoglalóan mindazt, amit Benedek az olvasásról tart: lectio divina – isteni, szent olvasás és olvasmány: az olvasás transzcendens, isteni dolog.

Érdekes egy konkrét esetet közelebbről is megnézni a Regulában. A 38. fejezet a heti felolvasókról szól, vagyis arról a testvérről, aki vasárnaptól szombatig az ebédlőben olvas fel. Az első parancs: ne ragadja senki csak úgy alkalomszerűen

kezébe a könyvet, hogy olvasson belőle, hanem a kijelölt testvér kezdje meg vasárnap a feladatát. A mise és az áldozás után kérje mindannyiunk imádságát, hogy Isten vegye el tőle a felfuvalkodottság szellemét, s miután áldást kapott, kezdje meg felolvasói munkáját. Tehát az apát rendelkezése, a testvérek imádsága és Isten áldása szükséges a felolvasás feladatának a teljesítéséhez. De Benedek apátúr testi erőről is gondoskodik a felolvasó számára: „a felolvasó testvér, mielőtt elkezdene olvasni, kapjon egy kis kevert bort a szentáldozás miatt, és hogy ne essék nehezeze elviselni a böjtölést.”

Alkalom a rendkívüli felolvasásra a vendég érkezése. A vendéget mindig mint Krisztust kell fogadnia a közösségnek. Szolgálatkész szeretettel kell elébe sietni, majd imádság után békecsókot váltani vele. Ezután ismét közös imádság következik, majd leül vele az előljáró vagy egy szerzetes, felolvasnak a vendég előtt a Szentírásból, s csak ezt követően lesznek iránta teljes szeretetszolgálatlalt.

A monostorba belépni kívánó novícius előtt egy év folyamán háromszor olvassák fel a Regulát, hogy tudja, mire vállalkozik. (Érdemes volna elgondolkozni azon, hogy ez a gyakorlat: nem a novícius olvassa el maga, hanem úgy olvassák fel előtte, milyen célt szolgált, és miért maradt meg például a bírói gyakorlatban, az ítélet felolvasásában. Valószínű, már Benedek is tudta, hogy nem minden olvasni tudó olvas értelmesen, s hogy igazában a felolvasott szöveg hatékonyabb.)

Sokszor idézett helye a Regulának a 48. fejezetnek az a bekezdése, amely a nagyböjti olvasmányról szól. Erre a szent időre minden szerzetes kap egy könyvet a könyvtárból, s azt „per ordinem” és „ex integro” el kell olvasnia. Ez a két kifejezés többet jelent, mint a magyar fordításban szereplő „elejétől végig”. Per ordinem, azaz meghatározott rendben, valamint teljes egészében, teljes mélységében is. Ha ez a könyv esetleg csak a Biblia egy könyve volt – a bibliotheca szó többször Bibliát jelent –, akkor is sok műfajjal találkozott ennek az olvasmánynak a kapcsán az olvasó szerzetes: pl. lírai alkotásokkal a Zsoltárok könyvében, történeti művekkel a már említett Heptateuchusban, novellával Tóbiás könyvében, a hellenista erkölcsbölcselet kérdéseivel a Bölcsesség-könyvekben. S ha ezt figyelembe vesszük, nem mondhatjuk, hogy teljesen egyoldalú lett volna a szerzetesek számára elérhető könyvvállomány, bár ún. világi könyvek ekkor még valóban nem voltak a monostorok könyvtáraiban. Viszont a témájuk tekintetében vallásos műveknek számító könyvek olvasása a 49. fejezet értelmében bünbánati cselekedet is lehet.

Vajon szívesen megtartották az olvasásra vonatkozó előírásokat Szent Benedek szerzetesei, és szerettek olvasni? Ahol a Regula arról beszél, hogy a szerzetes nem fogadhat el ajándékot, s nem tarthat magánál semmit saját tulajdonul, a példának felsorolt tárgyak a következők: kódex, írotábla és íróvessző. Ez azt mutatja, hogy ezek voltak a szerzetesek kedvelt dolgai, amelyek birtoklásáért még a szabályokat is áthágták. Egy másik helyen pedig ezeket a kihágásokat elkerülendő azt rendeli a Regula, hogy az apát adjon meg a szerzeteseknek minden szükségeset (necessaria), és a példaként felhozott dolgok között ott van az írotábla és az íróvessző. Könyvet természetesen csak az említett nagyböjti időben kaptak a szerzetesek egyéni olvasásra. És nyilván ezekre a könyvekre is érvényes az, amit Benedek a monostor gondozójával szemben támasztott igényként említ: a monostor minden felszerelését és minden vagyonát úgy tekintse, mint az oltár szent edényét. A két előírás összevetése arra mutat, hogy az első időktől kezdve a könyvtári nyilvántartás egy bizonyos formája jelen volt már a VI. századi monostorokban.

A könyvnek, az írásnak és az olvasásnak ez a tisztelete uralkodott a monostorokban a következő századokban is, amikor egész Európát behálózták a bencés lelkiségű monostorok. Ezekben neves és kevésbé ismert scriptoriumok dolgoztak, s rajtuk keresztül eljutottak Európa országaiba nem csupán a Benedek által ajánlott igazhitű szerzők ajánlásai, hanem a pogány, azaz görög-római klasszikusok művei is.

Álljon itt befejezésül néhány kiragadott példa a középkori Európa monostoraiból annak bemutatására, hogy az olvasásnak ez a rendje és a szövegnek ez a tisztelete megmaradt a bencés monostorokban.

A Cluny-i Szokások (Consetudo Cluniacensis) előírásai közül idézzük a felolvasó felkészülését: „az evangélium után átvéve a könyvet, amelyből fel kell olvasnia, vonuljon át a kis kórusba, s ott fordítsa figyelmét arra, amit majd olvasnia kell.” A Hirsau Rendtartás (Constitutiones Hirsaugienses) megemlíti, hogy az „armarius”-nak (könyvtárosnak) meg kell hallgatnia az előírt helyen és időben a kijelölt felolvasót, még az apátot is, de hogy mikor és hol, azt az apát dönti el. A hirsau szellemű kolostorokban így imádkoztak a felolvasóért: „Kérünk, Urunk, fordítsd el ettől a szolgáltól az elbizakodottság és a tudatlanság szellemét...”

A karthauzi II. Guigo (†1188) a lélek három gyakorlatát ismeri: az olvasást, az elmélkedést és az imádságot. Hogy az ördög ne találja a szerzetest téttlenül, az vagy imádkozzon, vagy olvasson, vagy dolgozzon. Egy neki tulajdonított könyvben (Scala Paradisi) ezt olvassuk: a hallgatás valamiképpen hozzátartozik az olvasáshoz. Ezért azt szoktuk mondani, hogy nemcsak azokat a könyveket olvastuk, amelyeket mi magunk magunknak vagy másoknak elolvastunk, hanem azokat is, amelyeket a tanítóinktól hallottunk.

A farfai Rendi fegyelem (Disciplina Farfensis) a XI. század végéről hoz egy, a nagybőjt kezdetén készített jegyzéket, amely felsorolja a szerzeteseket név szerint, s hogy melyik milyen könyvet kapott elolvasásra.

Egy mondatban szeretnék utalni azokra a könyvjegyzékekre, amelyek a bencés monostorokban reánk maradtak, legyen például szó Sankt Gallen nagyon korai, több száz kötetet felsoroló állományáról vagy a pannonhalmi 80 kötetről, amelynek címét a monostor fennállásának 90. esztendeje körül jegyezték föl, közvetlenül „az oltár szent edényei után”.

És mi maradt ebből a gyakorlatból korunkra? A bencés apátságok jelentős könyvtáiról most nem kívánok szólni, arról viszont igen, hogy a szerzetesek ma már kapnak saját használatra könyveket. Naponta kell olvasniuk a Szentírást és egyéb teológiai–vallásos könyveket, a zsolozsmán és az ebédelőben pedig naponta hallgatják a felolvasó testvért, aki a Szentírásból, a Szentatyákból és más könyvekből olvas föl, hogy épüljenek a hallgatók. De évente háromszor felolvasás formájában olvassuk a Szent Benedek Reguláját, aki monostora számára írt Regulájában megteremtette a későbbi Európa olvasáskultúráját.

Bánhegyi B. Miksa